

AURELIJA GRITĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ŽIBUOKLĖS VAIZDINYS ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVIŲ PROZOJE

Įvadinės pastabos

Žibuoklė (*Hepatica nobilis*) – viena pirmųjų ankstyvo pavasario gėlių. Augalas visiems puikiai pažįstamas, dažnas visoje Lietuvoje nuo seniausių laikųⁱ, tad visai natūralu, kad jo vaizdiniųⁱⁱ pilna įvairiuose meno kūrinuose.

Kalboje kaip vienoje iš galimų pasaulio interpretacijų tam tikru būdu atsispindi kalbančiųjų sąmonėje užfiksuota pasaulio sąranga, kuri kiekvienoje kalboje yra skirtinga (Gudavičius 2000: 45). Kiekvienos kalbinės bendruomenės turimi įvairūs figūratyviniai rezervai yra bendros tautinės atminties liudytojai (Greimas 1990: 30). Tautos pasaulio samprata atsispindi įvairiausiais pavidalais. Grožinė literatūra – ta erdvė, kurioje autorius, pasitelkęs savo ir kalbos kuriamąsias išgales, gali visiškai išlaisvinti savo vaizduotę ir kurti pačius įvairiausius vaizdinius. Estetinę funkciją atliekantis meninis tekstas turi didesnę semantinę krūvį palyginti su nemeniniais tekstais. Jis reiškia daugiau nei paprasta kalba (Lotman 2004: 301). Taigi ir šiam straipsniui medžiaga rinkta iš grožinės literatūros, XXI a. lietuvių autorių prozos tekstų – romanų, apsakymų, novelių, apysakų ir panašių žanriniu požiūriu kūrinių. Straipsnyje analizuojami ne ištisi tekstai, o atskiri sakiniai ar jų fragmentai – *žibuoklės/žibutės* kolokacijosⁱⁱⁱ. Tiriamaoji medžiaga – 46 prozininkų 56 kūriniai, kuriuose kaip kraštovaizdžio detalė ar žmogaus vidinių būsenų atspindys vaizduojama žibuoklė^{iv}. Šiuolaikinėje lietuvių prozoje beveik du kartus dažniau minimas *žibutės* vardas. Mūsų autorių tekstuose kamienai *žibut-/žibuč-* fiksuoti 79 kartus^v, o *žibuokl-* paminėtas 40 kartų^{vi}. Vieni autoriai savo prozoje linę vartoti leksemą *žibutė* (pavyzdžiui, E. Janušaitis, R. Mataitytė, R. Šerelytė^{vii}, D. Vaitkevičiūtė), kiti – tik *žibuoklė* (pavyzdžiui, V. Bubnys, K. Sabaliauskaitė). Pasitaiko atvejų, kai tas pats autorius tame pačiame kūrinyje vartoja abu variantus (pavyzdžiui, L. Kavolė, E. Liegutė, J. Nekrošius, J. Skablauskaitė, A. Žagrakalytė). Tai leksiniai sinonimai – skirtingai skambantys tos pačios kalbos dalies žodžiai, žymintys tą patį ar labai artimą denotatą (Pikčilingis 1975: 201; taip pat plg. LKE 1999: 572)^{viii}. Abu pavadinimai pasidaryti iš šaknies *žib-* ir darybos formantų *-uokl-* ir *-utė*^{ix}.

Žibuoklės vaizdinys mūsų grožinėje literatūroje iki šiol dar nebuvo analizuotas, bet kitų augalų kalbiniais ir kultūriniais simboliais bei vaizdiniais yra domėjęsi lietuvių lingvistai, literatūrologai, tautosakininkai, etnologai. Pirmiausia minėtini poezijos tekstų tyrėjai: R. Kazlauskaitė aprašė žydinčios vyšnios ir aguonos vaizdinius mūsų poezijoje (Kazlauskaitė 2010: 53–70; 2011: 440–

455); S. Renčys aptarė šiandieninėje lietuvių lyrikoje iš senosios baltų kultūros atėjusius lelijos, obels, liepos, ąžuolo, beržo ir kitų augalų simbolius (Renčys 1999: 281–306).

Nemažai yra rašyta apie įvairių augalų simboliką mūsų tautosakoje: B. Stundžienė tyrinėjo įvairių medžių (liepos, ąžuolo, alksnio ir kitų) simbolius lietuvių liaudies dainose (Stundžienė 1999: 215–236); D. Šeškauskaitė analizavo, kokie augalai minimi lietuvininkų ir lietuvių liaudies dainose, kokiais simboliais jie virtę (Šeškauskaitė 2004: 219–252); aptarė rūtos vaizdinį sutartinėse (Šeškauskaitė 2000: 49–51); kartu su B. Gliwa svarstė, kodėl šis augalas tapo lietuvių nacionaline gėle (Šeškauskaitė, Gliwa 2002: 455–467). Taip pat yra rašyta apie rūtos semantiką mūsų folklore ir poezijoje (žr. Valošinienė 2006). R. Koženiauskiene, remdamasi etimologija ir kaimyninių tautų etnolingvistiniais tyrimais, analizavo ąžuolo metaforų perkėlimo modelius lietuvių etnokultūroje (Koženiauskiene 2012: 63–74).

Taigi, kaip matyti, mūsų tyrėjai iki šiol į žibuoklę nebuvo atkreipę didesnio dėmesio, todėl surinkus daugiau nei 100 žibuoklės/žibutės kolokacijų, nutarta paanalizuoti, koks šio augalo semantinis vaizdinys yra susiformavęs XXI a. lietuvių autorių prozos tekstuose, kokios šio augalo savybės grožinėje literatūroje iškyla kaip svarbiausios, kitaip tariant, kaip ir koks susiklosto *žibuoklės* konceptas^x.

Pasaulėvaizdis yra objektyvios realybės subjektyvus atvaizdas, o koncepto turinio aprašymas yra viena iš kalbos pasaulėvaizdžio sudedamųjų dalių (Bosova 1999: 1). Susisteminius ir apibendrinus, kaip lietuvių prozos autoriai suvokia konceptą *žibuoklė*, kokios šio augalo ypatybės pabrėžiamos kaip būdingosios, galima bent preliminariai spręsti, kokia apskritai yra šio augalo svarba ir vieta kognityvinėje lietuvių sąmonėje, žmonių „naiviajame“ pasaulėvaizdyje.

Žibuoklės – ankstyvo pavasario ženklai

Dažniausiai lietuvių autorių tekstuose žibuoklės tampa vienu iš ankstyvo **pavasario ženklų**. Jos vadinamos *pirmosiomis pavasario gėlėmis* V. Čep. 125; žibuoklių laukimas ir pasirodymas visada siejamas su pavasario pradžia: „Žiema pamažu užleis vietą pavasariui. <...> Šiuo metu [pavasari]^{xi} žydi plukės, šalpusniai ir *žibutės*, medžių lapų skleidimasis – vidutinis“ V. Aleks. 83. „Kad nors *žibutės* pražystų... Kaip pasiilgau pavasario! Palaukių žydėjimo, tolimo gegutės kukavimo...“ D. Vait. 2006: 150. „Jau pumpurėlių sprogimo metas; lapelių skleidimosi džiaugsmas. Skardžiuose ir atkrantėse jau pražysta *žibuoklės*“ J. Kral. 24. „Vėl atėjo pavasaris, toks skaidrus, kokio dar nėra buvę. Šlaitai mėlynavo nuo *žibučių*“ J. Skab. 146. „Ji nekenčia žiemos. Norėtų kaip miško žvėrys užmigti ir pabusti, pradėjus iš po sniego lįsti *žibutėms*“ J. Skab. 215. „Pavasarijo. <...> Ji juokėsi. Tik šįsyk

duobutės jos skruostuose nebepriminė *žibučių*“ N. Kep. 2011: 20. „Kartais plūstelėdavo tokia pavasario gaiva, kad, rodės, atplėš nuo žemės ir nusineš į *žibuoklių* pievas“ N. Kep. 2003: 73.

Kartais tekstuose autoriai apibrėžia ypač tikslų žiedų pasirodymo **laiką** (nurodo konkrečius mėnesius, kada išlenda pirmieji žiedeliai): „O ten toli *žibutės* melsvai blykstelė baltame sniege. Kovas pasibaigė, prasidėjo balandis“ I. Mer. 195. „[Ankstyva meilė] Tarytum pavasaris vasario mėnesį, kai netikėtai atšilus pražysta *žibutės* <...>“ Š. Šim. 6.

Kartu su kitais anksti žydinčiais augalais žibuoklės žymi **metų laikų kaitą**: „<...> be perstojo viskas žydėjo – vos nuvytus krokams, skleidėsi snieguolės, šioms nužydėjus – *žibuoklės*, tada hiacintai, po jų – narcizai ir olandiškos tulpės <...>“ K. Sab. 28. „<...> karklų kačiukai ir *žibuoklės*, narcizai, žydinčios vyšnių, paskui obelių šakos, vėliau ievos, jazminai, pinavijos, lelijos, mėlynieji varpeliai, erškėtrožės, piliarožės, rožės – Uršulei liudijo apie anapus vienuolyno tvoros slenkančius mėnesius“ K. Sab. 154. „Kai buvau jauna, būdavo, žiūriu, – *žibuoklės* išsiskleidė. Nespėju nė dvylikos porų kojinių numegzti – ogi jau alyvos žiedus sukrovusios. <...> Nuo *žibuoklių* iki *alyvų* kojinių numezgu dvigubai daugiau!“ L. Kav. 29.

Kai kurie personažai pavasarį ir žibuokles sieja ne tik su visos gamtos atgimimu, bet ir naujų metų pradžia: „Pagal ją [mamą] – metai prasideda, kai žemė pradeda kvėpuoti, žolė kalasi, *žibutės* žydi, paukščiai grįžta^{xii}“ N. Kep. 2013: 100.

Augavietės

Lietuvių prozos kūrėjai labai dažnai tiksliai nurodo ne tik kada, bet ir kur pasirodo pirmosios pavasario gėlės. Kai kurie autoriai, fiksuodami žibuoklių augavietes, tekstuose mini net konkrečius vietovardžius – miškų, kaimų vardus, pavyzdžiui, *Klebonišio pušynas* E. Jan. 43, *Klebonišio miško šlaitai* E. Jan. 44, *Morgelių eglynas* H. Gud. 273. Daug dažniau nurodoma abstraktesnė augimo vieta. Dažniausiai minimas *alksnynas* A. Čep. 398, R. Gran. 13, *alksnynėlis* E. Ign. 266, *giria* L. Mar.^{xiii}, R. Šer. 2009: 52, *miškas* N. Brus. 3, D. Skuol. 15, D. Vait. 2004: 10, *pakriūtės* J. Žil. 295: 13, *pievos* N. Kep. 2003: 73, *skardžiai ir atkrantės* J. Kral. 24, *šilas* Š. Šim. 6, *šlaitas* J. Skab. 146, *paupio šlaitas* R. Šer. 2013: 42, *medžiais apaugęs šlaitas* M. Sluc. 10, *žemė* D. Vait. 2004: 223^{xiv}.

Kartais pažymima, kad augalas auginamas ir žmogaus namų aplinkoje: žibuoklės skleidžiasi *pasieniuose* J. Skab. 151, *po Balbinos palange* L. Kav. 46.

Ne vienas autorius atkreipia skaitytojo dėmesį, kaip varganai pavasarį prasikala pirmieji žibuoklių žiedai: jie sunkiai išlenda *virš samanų* A. Žag. 130, kalasi *iš po sniego į šviesą* E. Jan. 72, *prasikala pro storą lapų apklotą* M. Sluc. 10, pasirodo *tarpo pūvančių pernykščių lapų* J. Nek. 14.

Tik po vieną kartą tekstuose buvo užsiminta apie žibuoklės augimo būdą („<...> [aplinkui] žydėjo milžiniški *žibučių* krūmai <...>“ U. Ul. 15.) ir žiedų gausą („Tuo tarpu skaisti saulutė, tartum

ryto rasos nuprausta, pasirodė iš už miško ir milijonais *žibučių* bei šviesos spindulių nušvietė dangų ir žemę“ (Viln. 12.).

Žiedai: spalva, forma, kvapas, laikinumas

Kalbėdami apie žibuoklių žiedus, prozos autoriai daugiausia dėmesio skiria jų spalvai. Dažniausiai minimi šie tradiciniai **spalviniai epitetai**: *mėlyna* K. Kasp. 30, J. Kunč. 91, L. Mar., K. Sab. 151, A. Žag. 130, *ryškiai mėlyna* N. Peč. 11, *melsva* R. Mat. 97, I. Mer. 195, *violetinė* J. Skab. 151, *žydra* I. Mer. 197. Spalva nusakoma ir veiksmažodžių formomis *mėlynuoja*, *įsimėlynavo*, *(pa)mėlynavo*, *(su)mėlynavo*, *žydruoja*: „O ten toli *žibutės* žalsvai baltame patale *mėlynuoja*“ I. Mer. 200. „<...> mūsų Alksnyne *sumėlynavo žibuoklės*“ R. Gran. 13. „Alksnynai *pamėlynavo* nuo *žibučių* <...>“ A. Čep. 398. „Jau ir *žibuoklės įsimėlynavo* alksnynėlyje <...>“ E. Ign. 266. „Šlaitai *mėlynavo* nuo *žibučių*“ J. Skab. 146. „<...> eglyne *mėlynuoja žibutės*“ H. Gud. 273. „<...> [barmenės] plaukuose prie dešinėsios ausies *žydruoja žibuoklių* puokštelė“ V. Bub. 144. Žiedų spalva yra tokia aiški, skausi, kad net mažiausiems skaitytojams skirtuose kūriniuose, kalbėdami apie mėlynos spalvos denotatus, autoriai neapsieina be palyginimų su žibuoklėmis: „Kaip *žibutė* ant šakelės žydi [pamesta pirštinė]“ V. Tar. 5.

Žibuoklių pasirodymas dažnai lyginamas su staigiu, netikėtu liepsnos plykstelėjimu: šių gėlių žiedai blykstelė, išsižiebia ir pan. (plg. augalo pavadinimo motyvaciją – skaisčiai mėlyni žiedai kaip liepsnelės žiba, spindi, šviečia iš toli): „<...> *žibutės* melsvai *blykstelė* baltame sniege“ I. Mer. 195. „<...> *įsižiebi* vilties *žibuoklės*“ E. Ign. 336. „<...> tarp pūvančių pernykščių lapų ir šakelių, bangavo ištisa jūra mėlynų *liepsnelių* [žibučių]“ J. Nek. 14. Ugnis – vienas iš pirminių pasaulio elementų. Ji įeina į įvairių kitų objektų sudėtį, pasireiškia įvairiose visatos sferose ir turi kosmogoninę reikšmę (Senvaitytė 2005: 6). Prieš tai cituotose ištraukose nesunkiai galima išvelgti metaforinės ugnies apraiškų. D. Vaitkevičienės pastebėjimu, ji reiškiasi kultūriniais klodais, pasislėpusi už augalo vaizdinio, tačiau atpažįstama iš būdingų požymių – spindesio ir mėlynos spalvos (Vaitkevičienė 2001: 12).

Dažnai lietuvių prozoje apvalūs, taisyklingos formos mėlyni žibuoklių **žiedai** metaforiškai vadinami **akutėmis**: „<...> virš samanų išlenda mėlynos *žibučių akutės!*“ A. Žag. 130. Dar dažniau su žibuoklėmis lyginamos žmogaus **akys** (jos būna mėlynos, didelės, išblyškusios arba žibančios kaip žibuoklės): „<...> [mergaitė žiūrėjo] neatitraukdama degančių, *mėlynų* kaip *žibuoklės* akių nuo jo“ K. Sab. 151. „Policininko akys *melsvos* kaip dvi *žibutės*, ir vis tiek jis ničnieko nesupranta“ R. Mat. 97. „<...> [mergaitės] *akutės žiba* kaip *žibutės*“ E. Lieg. 8. „Stepo akys pasidarė *didelės* kaip *žibuoklės*“ B. Jon. 66. „<...> Vaivada atsidusdamas pakėlė antakius ir įsmeigė į mus liūdnas *išblukusias žibuoklių*

akis“ K. Saj. 2003: 130. „<...> [Atučio] *melsvos* akys nuo mėlyno švarko sužydėjo kaip *žibuoklės*“ K. Saj. 2006: 126. „Prisikėlė Kristus. Ramiu veidu ir *žibuoklių* akimis pasitinka savo Golgotą“ V. Bub. 161^{xv}. Toks dažnas akių lyginimas su žibuoklės žiedais susijęs su grožio suvokimu lietuvių pasaulėjautoje^{xvi}. Be to, tokiu būdu išryškėja žmogaus ir gamtos vienalytiškumas – žmogaus požymiai priskiriami gamtai ir atvirksčiai – gamtos elementas tampa žmogaus kūno dalimi^{xvii}. Tad visai natūralu, kad žibuoklė prozos tekstuose ir **personifikuojama**, pavyzdžiui, „<...> *žibutė* kuklesnė, galvutę paslėpus laiko <...>“ A. Žag. 130.

Gana dažna prozos tekstuose **žibuoklių žiedų ir dangaus** paralelė. Mėlyna spalva krikščionybės tradicijoje pirmiausia simbolizuoja dangų ir visa, kas su juo susiję (Becker 1995: 158; Biedermann 2002: 263; KIZ 1997: 202). Tad gana dažnai, kalbėdami apie žydrą, giedrą dangų, autoriai pasitelkia *žibuoklės* vaizdinį: „Besileidžianti saulė *dangų* nudažė *žibuoklių* spalva su rausva pašvaiste vakaruose <...>“ K. Sab. 52. „*Žibuoklinėje padangėje* pardžiūgauja gervės ir žąsys“ J. Kral. 10.

Kitas svarbus žibuoklės vaizdinio reikšmės komponentas – **žiedų kvapas**: jis saldus, subtilus, o kartais ir ypač malonus (tuomet vadinamas *aromatu*): „<...> turgaus chloroformą permušė saldus *žibučių* kvapas <...>“ R. Šer. 2013: 42. „<...> subtilus pirmųjų pavasario gėlių kvapas <...>“ V. Čep. 124. „Koks malonus kvapas kyla iš žemės, kai virš samanų išlenda mėlynos *žibučių* akutės!“ A. Žag. 130. „*Žibuoklės* nesmirdi. Jas mėgstu“ J. Skab. 25. „Dar kartą giliai įkvepia – gal tai rašalas, o gal kava arba *žibučių* aromatas?“ R. Mat. 13. „<...> į skrandį prisivarė oro su *žibučių* aromatu, ir kur tik pasisukdavo, ją visur lydėjo subtilus pirmųjų pavasario gėlių kvapas <...>“ V. Čep. 124. „Vėl pakvipo žibuoklėm“ N. Kep. 2003: 74.

Šių gėlių kvapas gali būti toks stiprus, kad juo persismelkia visi namai: „Žemė dabar sukasi ne aplink Saulę, o aplink jos [Balbinos] namelį, kvepiantį *žibuoklėmis* ir migdolais“ L. Kav. 46.

Dar viena žibuoklės žiedų savybė – jų trapumas, laikinumas: „<...> *žibutės* labai greitai vysta“ R. Mat. 94. „Silpnos *žibutės* ėmė vysti po dviejų savaičių <...>“ G. Mork. 66. „Ne veltui gyvybė amžina, tik mes laikini kaip *žibutės* <...>“ E. Jan. 44.

Kaip matyti iš pavyzdžių, žibuoklių spalva lietuvių prozoje gana aiški, ryški, kelianti susižavėjimą, todėl kūrinuose dažna simbolinė šių gėlių ir žmogaus akių arba dangaus paralelė; žibuoklėmis kvepianti erdvė prozoje gana konkreti – tai gamta ir personažo namai.

Paskirtis

Neretai prozos tekstuose autoriai užsimena ir apie žibuoklių paskirtį. Šiomis gėlėmis puošiasi ne tik gamta: „<...> pakriūtės apsisagstė žibuoklėmis“ J. Žil. 295. Dažniausiai prozos tekstuose minima, kad žibuoklės tinkamos **puokštėms** komponuoti, net vainikams pinti: „<...> per vestuves ji svajoja

neštis rankoje *žibučių puokštę*“ R. Mat. 94. „<...> tėtis mamai padovanoja *puokštę žibučių* <...>“ V. Lands. 2010¹: 99. „<...> ji merkia *žibuokles* ir apsipūkavusias [karklų] šakeles“ J. Skab. 25. „<...> vartus saugo sargybinis, užsimovęs ant ieties *žibuoklių vainiką*“ R. Šer. 2007: 11.

Kūriniuose neretai iškyla ir moters (arba neįvardyto asmens), **turguje ar gatvėje pardavinėjančios žibuokles**, vaizdinys: „Jos aistra gyvenimui uždegdavo visus aplinkui – kavinės girtuoklėlį, gatvėje *žibutes* pardavinėjančią moterį <...>“ S. Sak. 35. „Tik vargšai [turguje] pardavinėja *žibuokles*, alyvas, lubinus, na, ir karklų „kačiukus“ J. Skab. 245. „Vilniuje puikus oras, Gedimino prospekte jau pardavinėja *žibutes* <...>“ R. Šer. 2001: 130.

Ne vieno kūrėjo tekstuose *žibuoklės* minimos kaip **puošybės elementas** (dažniausiai žibuoklių puokštelėmis puošiamos moterų skrybėlaitės arba plaukai, žibuoklėmis būna išsiuvinėti rūbai ir pan.)^{xviii}: „Ilgai žiūrėčiau iš kažkokių balsvų žolelių nupintą šiaudinę skrybėlę su *žibuoklių* puokšte“ E. Lieg. 66. „Kažkada moterys ant skrybėlaičių nešiodavo pritvirtintas tokias [žibuoklių] puokštes. Man patiko ši mada J. Skab. 25. „Languota palaidinukė sprogsta ant pavasariškai iškilios krūtinės, šviečia balta prikyštė, plaukuose prie dešinėsios ausies žydruoja *žibuoklių* puokštelė“ V. Bub. 144. „Papuošė Veneros trikampiuką *žibučių* puokšte ir suvaidino filmuke“ N. Peč. 11. „Degtukei patikdavo šeiminkauti Michalinos virtuvėje, čia ji turėjo net savo prijuostę su *žibuoklėmis*, kurias Michalina išsiuvinėjo krašteliuose“ L. Čern. 21. „ [Voveraitė Rudutė ryši] <...> skaisčiai salotinę skarelę, pagražintą mėlynžiedėmis *žibuoklėmis*“ E. Bauž. 10.

Žibuoklės – savi, gerai pažįstami augalai

Žibuoklės lietuviams **pažįstamos nuo seno**. Net paauglys, išbėręs ant grindų džiovintų gėlių pluoštelį, tarp kitų gėlių atpažįsta ir žibuokles: „Kai ką pažįsta: *ramunė...žibutė... našlaitė*“ V. Žil. 188. Tarmę turintys autoriai pabrėžia, kad jie nuo seno pažįsta tik *palazdžius*: „Noriu, noriu, noriu! Keliaut. Pabučiuot mėlyną *palazdį*. Ne *žibuoklę*, aš jos niekada nepažinau ir kvapo neužčiuopiau“ A. Žag. 505.

Kartais tekstuose poetiškai užsimenama apie nežemišką šių augalų **kilmę**: „Kur tosios žvaigždės, visų usnių, dilgėlių, *žibučių*, našlaičių, avižų ar koksagyzų tolimos prapramotės?“ V. Mart. 164.

Žibuoklė – gyvenimo, vilties, svajonių simbolis

Bendroje kultūros sistemoje tekstai atlieka bent dvi pagrindines funkcijas: adekvataus reikšmių perdavimo ir naujų prasmų kūrimo (Lotman 2004: 213). Šios funkcijos ypač ryškios meniniuose tekstuose. Analizuojant žibuoklės vaizdinio semantiką prozos tekstuose pastebėta realaus, buitinio vaizdo sąsaja su vidiniu žmogaus pasauliu. Lietuvių prozoje personažų požiūris į

žibuokles dažniausiai būna teigiamas. Jiems gražiai, maloniai skamba net šio augalo vardas: „Aš myliu Lietuvą. Man gražiai skamba jos upių ir vietų vardai. Paukščių ir gėlių vardai. Lietuvių kilmės vokiečių poetė Gustas prisimena, kaip ji ieškojo vokiškų žodžių, gražesnių už lietuviškus. Pasirinko gražiausią vokišką gėlės vardą, palygino su lietuvišku. Mūsiškis daug gražesnis. Tos gėlės vardas: *žibuoklė*“ S. Kruop. 6. Teigiamą personažų požiūrį į žibuokles rodo ir dar pora citatų: „Žibutės yra *mylimiausios* jos gėlės <...>“ R. Mat. 94; jos pražysta, „kad galėtų džiaugtis saule ir džiuogintų žmonių širdis“ V. Ažuš. 105.

Prozos kūrinių veikėjai savo viltis, svajones labai dažnai sieja su pavasariu ir pirmosiomis jo gėlėmis: „Miela Salvinija! Sveikinu Tave su artėjančiu pavasariu! Ar šįkart mėlyna *žibutė* nušvies Tavo likimą?“ J. Kunč. 91 (personažas savo laiške mylimajai perfrazuoja J. Juškaičio eilėraščio „Mėlyna žibutė apšvietė likimą“ pavadinimą). Panašiai personažo vidinė būseną nusako ir N. Kliukaitės romane „Mirties vandenynas“ (2011). Paauglė baiminasi savo stiprėjančių jausmų, artėjančios meilės, kurią taip pat sieja su pavasariu ir žibuoklėmis: „Dabar labiau bijojau savęs. Savo kvailo pasimetimo, kai kraujas pralaužia visus šliužus ir arterijos pražysta *žibuoklėm*“ N. Kliuk. 99.

Žibučių sąsaja su personažo būseną, jausmais ypač ryški R. Mataitytės prozoje. Šios autorės romane „Svajonė apie sniegą“ (2013) žibuoklės tampa **gyvenimo ir svajonių simboliu**: „Buvo tik svajonės. Buvo *žibutės*. Ir staiga nieko nebeliko. <...> Lina tikėjo, kad Karolis užaugs ir rūpinsis jos *žibutėm*. Ak ne, juk jis pats paaiškino, kad tai neįmanoma – su tom *žibutėm* tikrai nieko neišeis. Būtent tą vakarą, kai jis tai ištarė, Lina ir nutarė išvykti. Pajuto, kad be *žibučių* nebėra į ką įsikibti“ R. Mat. 97. Mirtina liga sergančiai pagrindinei romano veikėjai Linai žibuoklės tampa ir vilties ženklu, nes mėlyna spalva „simbolizuoja tiesą ir Dievo amžinumą; taip pat tai žmogaus nemirtingumo ženklas“ (Biedermann 2002: 264).

Tik retais atvejais žibuoklės kartu su kitais praeities vaizdiniais personažui sukelia nemalonias emocijas: „<...> pionieriškos eilutės apie *žibuokles* ir didįjį vadą skamba šiurpiausiai nei Poe „Nevermore“ R. Šer. 2001: 11.

Žibutės – tikriniai vardai

Lietuvių autorių prozoje fiksuotas ne vienas atvejis, kai onimizacijos proceso metu *žibutės* pavadinimas tampa **tikriniu vardu** (asmenvardžiu, zoonimu, toponimu ir pan.). Žibutė – tai mokytojų, gydytojų, namų šeimininkių vardas: „<...> atėjo nauja literatūros mokytoja, tokia *Žibutė* Naujikaitė, ir ant blakstienų pastatė visą mokyklą“ V. Rač. 79. Moterys, vardu *Žibutė*, veikia ir V. Čepo bei P. Dirgėlos romanuose^{xix}.

Žibutėmis pavadinamos ir karvės: „Tai močiutės karvė. Jos vardas *Žibutė*. Nors ji visai ne mėlyna. Lina labai nudžiugo, sužinojusi, kad močiutė šitaip ją pavadino“ R. Mat. 94. „Pilvą sukutendavo švylių pūkas, per liežuvį nušliauždavo šiltas *Žibutės* pieno skonis“ R. Mat. 289.

Rasta pavyzdžių, kai žibutės vardas perkeliamas alėjoms, barams pavadinti: „Rudnosiukas tais metais buvo įsikūręs netoli Vilniaus – Vingio parke, *Žibučių* alėjoj, drevėj Nr. 8“ V. Lands. 2010²: 67. „<...> ėmė vaizduotis, kur Cezaris eis. Į „*Žibutę*“ ar į alubarį be pavadinimo <...>“ R. Šer. 2006: 21.

Apibendrinamosios pastabos

Analizuojant atskirus lietuvių autorių prozos tekstų komponentus susidėjo tik mažas, dalinis *žibuoklės* koncepto fragmentas, tačiau ir toks tyrimas turi vertę, nes tai gali būti tolesnių, išsamesnių šio koncepto tyrimų pradžia arba kaip viena iš kalbinės sąmonės dalelių. Prozos tekstuose stereotipinis *žibuoklės* vaizdinys yra nulemtas tiesioginių, materialiosios tikrovės sąlygotų reikšmių.

Prozininkai savo tekstuose dažniausiai pabrėžia regimuosius augalo požymius: aiškia, skaisčią žiedlapių spalvą, apvalią formą, žiedų savybę greitai nuvysti ir pan. Pati ryškiausia *žibuoklės* įvaizdžio funkcija grožiniuose tekstuose – reikšti pavasario idėją, todėl *žibuoklės* kolokacijose ypač dažni laiko ir erdvės parametrai (apibrėžiamas tikslus žiedų pasirodymo laikas, nurodomos labai įvairios *žibuoklių* augavietės). Svarbiu reikšmės komponentu tampa ir malonus augalo kvapas.

Išanalizavus *žibuoklės* vaizdinio semantiką prozos tekstuose pastebėta, kad naratyve šis augalas dažniausiai vaizduojamas kaip viena iš aplinkos detalių, tradicinio lietuviško kraštovaizdžio komponentas, tačiau greta buitinio, realistinio, konkretaus augalo vaizdo neretai galima užčiuopti ir antrinių, poetinių vaizdinio reikšmių (*žibuoklės* padeda išreikšti personažo būsenas, jausmus, tampa tikėjimo, vilties simboliu).

Šaltinių sutrumpinimai

- V. Aleks. – Aleksandravičiūtė Vakarė. *Gugeliukai*. Vilnius: Kronta, 2010.
 V. Ažuš. – Ažušilis Vytautas. *Gėlytė mokinė*. Vilnius: Apskaita, 2009.
 E. Bauž. – Baužaitė Evelina. Pasaulis po persiku. Kaunas: Kalendorius, 2014.
 N. Brus. – Brusokaitė-Kalasauskienė Nijolė. *Pelytės pasakėlės*. Kaunas: Kalendorius, 2011.
 V. Bub. – Bubnys Vytautas. *Balandžio plastėjime*. Vilnius: Alma littera, 2002.
 A. Čep. – Čepulis Apolinaras. Likimo upė. I dalis. Vilnius: Alma littera, 2007.
 V. Čep. – Čepas Vytautas. *Po saule keičiasi tik laikas*. Vilnius: Alma littera, 2008.
 L. Čern. – Černiauskaitė Laura Sintija. *Žiema, kai gimė Pašiauštaplunksnis*. Vilnius: Tyto alba, 2014.
 P. Dirg. – Dirgėla Petras. *Alibi knygos*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
 R. Gran. – Romuladas Granauskas. *Trys vienatvės*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011.
 H. Gud. – Gudavičius Henrikas. *Gatmeldžio sodas. Iš dzūkiškojo dienoraščio*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2013.
 E. Ign. – Ignatavičius Eugenijus. *Marso pilnatis*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000.
 E. Jan. – Janušaitis Edmundas. *Žaliakalnis – prisikėlimo istorija. 36 sapnų romanas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2013.
 B. Jon. – Jonuškaitė Birutė. *Ūsuota Levuko istorija*. Vilnius: Homo liber, 2007.

- K. Kasp. – Kasparavičius Kęstutis. *Braškių diena*. Vilnius: Nieko rimto, 2006.
- L. Kav. – Kavolė Loreta. *Žiogo ir Skaičiuotojo nuotyčiai*. Vilnius: Nieko rimto, 2007.
- N. Kep. 2003 – Kepenienė Nijolė. *Išgelbėk mane*. Vilnius: Mažasis vyturys, 2003.
- N. Kep. 2011 – Kepenienė Nijolė. *Saulės sistemos plaštakė*. Klaipėda: Libra Memelensis, 2011.
- N. Kep. 2013 – Kepenienė Nijolė. *Kažkas ne taip*. Kaišiadorys: Printėja, 2013.
- N. Kliuk. – Kliukaitė Nijolė. *Mirties vandenynas*. Klaipėda: Libra Memelensis, 2011.
- J. Kral. – Kralikauskas Juozas. *Dinastijos žūtis*. Vilnius: Tyto alba, 2002.
- S. Kruop. – Kruopis Sigitas. *Miglių mergaitė*. Vilnius: Vaga, 2007.
- J. Kunč. – Kunčinas Jurgis. *Kasdien į karą*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000.
- V. Lands. 2010¹ – Landsbergis Vytautas V. *Angelių pasakos*. Vilnius: Dominicus Lituanus, 2010.
- V. Lands. 2010² – Landsbergis Vytautas V. *Rudnosiuko istorijos*. Vilnius: Dominicus Lituanus, 2010.
- E. Lieg. – Liegutė Emilija. *Dramblienė*. Vilnius: Abeceda, 2013.
- M. Luž. – Lužytė Margarita. *Takai*. Šiauliai: Saulės delta, 2006.
- V. Mart. – Martinkus Vytautas. *Dvylika lieptų*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011.
- L. Mar. – Marmaitė-Snitkienė Lina. *Gamtos pasakaitės*. Kaunas: Lututė, 2007.
- R. Mat. – Mataitytė Rūta. *Svajonė apie sniegą*. Vilnius: Versus aureus, 2013.
- I. Mer. – Meras Icchokas. *Stotelė vidukelėj*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004. G. Mork. – Morkūnas Gendrutis. *Grįžimo istorija*. Vilnius: Nieko rimto, 2007.
- J. Nek. – Nekrošius Juozas. *Saulėgražos pasaka. Apie žiedų šypsenas ir žmonių gerumą*. Vilnius: Alkos leidykla, 2013.
- N. Peč. – Pečiūra Nėrius. *Vilniaus kiberpoema*. Vilnius: Tyto alba, 2004.
- V. Rač. – Račickas Vytautas. *Nauji Zuikos nuotyčiai, arba Tikrasis džiaugsmas*. Vilnius: Vytautas Račickas, 2001.
- K. Sab. – Sabaliauskaitė Kristina. *Silva rerum I*. Vilnius: Baltos lankos, 2008.
- K. Saj. 2003 – Saja Kazys. *Nebaigtas žmogus*. Vilnius: Vaga, 2003.
- K. Saj. 2006 – Saja Kazys. *Jei nutrauksim sliukai koją*. Vilnius: Vaga, 2006.
- S. Sak. – Sakalauskaitė Saulė. *Sudužusių širdžių diena*. Vilnius: Alma littera, 2010.
- J. Skab. – Skablauskaitė Jolita. *Septyniadangė erdvė*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
- D. Skuol. – Skuolytė Daiva. *Merčiukas su Stepuku*. Kaunas: Aušra, 2001.
- M. Sluc. – Sluckis Mykolas. *Išsipildymas ne pagal Joaną*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003.
- R. Šer. 2001 – Šerelytė Renata. *O ji tepasakė miau*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001.
- R. Šer. 2006 – Šerelytė Renata. *Balzamuotojas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2006.
- R. Šer. 2007 – Šerelytė Renata. *Krakatukų pievelė*. Vilnius: Alma littera, 2007.
- R. Šer. 2009 – Šerelytė Renata. *Trenktukė, liūno vaikas*. Vilnius, Alma littera, 2009.
- R. Šer. 2013 – Šerelytė Renata. *Vardas tamsoje*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2013.
- Š. Šim. – Šimulynas Šarūnas. *Rugiuose prie obelių*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001.
- V. Tar. – Tarutienė Vitalija. *Maža širdelė – didelė ašarėlė*. Kaunas: Aušra, 2001.
- U. Ul. – Uliūnė Urtė. *Miegančios boružės*. Vilnius: Nieko rimto, 2007.
- D. Vait. 2004 – Vaitkevičiūtė Daiva. *Marius Pietaris ir Burtų knyga*. Vilnius: Rosma, 2004.
- D. Vait. 2006 – Vaitkevičiūtė Daiva. *Marius Pietaris ir Juodasis Bokštas*. Vilnius: Rosma, 2006.
- Viln. – *Vilniaus padavimai*. Sudarė P. Vingys (Pranas Žalkauskas). Vilnius: Nieko rimto, 2013.
- A. Žag. – Žagrakalytė Agnė. *Eigulio duktė: byla F 117*. Vilnius: Tyto alba, 2013.
- J. Žil. – Žilinskas Justinas. *Gugis – girių karalius ir žmonių draugas*. Vilnius: Tyto alba, 2006.
- V. Žil. – Žilinskaitė Vytautė. *Kintas*. Vilnius: Alma littera, 2006.

Literatūra

- Becker, U. 1995: *Simbolių žodynas*, Vilnius: Vaga.
- Biedermann, H. 2002: *Naujasis simbolių žodynas*, Vilnius: Mintis.
- Босова, Л. М. 1999: *Концептуальная картина мира как основа понимания смысла речевого произведения*, http://elib.altstu.ru/elib/books/Files/pa1999_1/pages/30/pap_30.html.
- Чернейко, Л. О., Хо Сон Тэ 2001: *Концепты жизнь и смерть как фрагменты русской языковой картины мира*. *Филологические науки* 5, 50–58.
- Dundulienė, P. 1992: *Akys lietuvių pasaulėjautoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Eitutis, A. 2010: *Kalendoriai ir laikrodžiai*, Vilnius: Mintis.
- Greimas, A. J. 1990: *Tautos atminties beiškant: apie dievus ir žmones*, Vilnius: Mokslas.
- Gudavičius, A. 2000: *Etnolingvistika*, Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Gudavičius, A. 2011: *Reikšmė – sąvoka – konceptas ir prasmė*. *Res humanitariae* 10, 108–119.
- Guzevičiūtė, R. 2001: *Europos kostiumo tūkstantmetis (X–XX a.)*, Vilnius: Vaga.

- Isokas, G. 2001: *Enciklopedinė miško knyga*, Vilnius: Mintis.
- Kazlauskaitė, R. 2010: Žvadinčios aguonos vaizdinys lietuvių poezijoje. *Filologija* 15, 53–70.
- Kazlauskaitė, R. 2011: Žvadinčios vyšnios vaizdinys lietuvių poezijoje. *Acta humanitarica universitatis Saulensis* 13, 440–455.
- Keinys, S. 1987: Dėl žibuoklės vardo. *Mūsų gamta* 7, 7.
- KIŽ – *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas*, Vilnius: Dailės akademijos leidykla, 1997.
- Koženiauskienė, R. 2012: Metaforinė ažuolo kulto raiška lietuvių etnokultūroje (pagal žemaičių legendą „Baublys“). *Lituanistica* 58, 63–74.
- Lotman, J. 2004: *Kultūros semiotika*, Vilnius: Baltos lankos.
- LTSR F III – *Lietuvos TSR flora*. T. III. Red. M. Natkevičaitė-Ivanauskienė, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961.
- LBŽ – *Lietuviškas botanikos žodynas*. I dalis. Sudarė Botanikos žodyno komisija, vadovaujama L. Vailionio, Kaunas, 1938.
- LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Red. V. Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999.
- Marcinkevičienė, R. 2010: *Lietuvių kalbos kolokacijos*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Miliūnaitė, R. 2009: *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Nastopka, K. 2010: *Literatūros semiotika*, Vilnius: Baltos lankos.
- Papaurėlytė, S. 2003: Sielvarto metaforos lietuvių ir rusų kalbose. *Filologija* 8, 25–31.
- Pikčilingis, J. 1975: *Lietuvių kalbos stilistika II*, Vilnius: Mokslas.
- Renčys, S. 1999: Augalų simboliai nūdienėje lietuvių lyrikoje. E. Usačiovaitė (sud.), *Augalų ir gyvūnų simboliai*, Vilnius: Gervelė, 281–306.
- Senvaitytė, D. 2005: *Ugnis senojoje lietuvių tradicijoje. Mitologinis aspektas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Stundžienė, B. 1999: Medžiu simbolikos savitumas dainose. E. Usačiovaitė (sud.), *Augalų ir gyvūnų simboliai*, Vilnius: Gervelė, 215–236.
- Šeškauskaitė, D. 2004: Augalai lietuvininkų ir lietuvių dainose: bendrumai ir skirtumai. *Tiltai. Priedas*. 24, 219–252.
- Šeškauskaitė, D. 2000: Rūtos vaizdinys sutartinėse. *Liaudies kultūra* 5, 49–51.
- Šeškauskaitė, D., Gliwa, B. 2002: *Rūtà*, die Nationalblume der Litauer. Zur Kulturgeschichte der Weinraute (*Ruta graveolens* L.) und zur Etymologie von litauisch *rūtà* und deutsch *Raute*. *Antropos* 97(2), 455–467.
- Usačiovaitė, E. 1999: Augimo samprata tradicinėje lietuvių kultūroje. E. Usačiovaitė (sud.), *Augalų ir gyvūnų simboliai*, Vilnius: Gervelė, 38–140.
- Vaitkevičienė, D. 2001: *Ugnies metaforos*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Valošnienė, I. 2006: *Rūtos semantika lietuvių folklore ir poezijoje. Magistro darbas*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Venskienė, A. 1999: Moters grožio suvokimas lietuvių pasaulėjautoje. *Lituanistica*, 2(38), 113–128.

Gauta: 2014-08-08

Priimta: 2014-09-08

AURELIJA GRITĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, Vilnius LT-10308

[*aurelija.genelyte@gmail.com*]

ⁱ Seniausias Lietuvos florai skirtas rašytinis šaltinis, kuriame minimos triskiautės žibuoklės (*Hepatica nobilis*), yra Ž. E. Žilibero „Flora lituanica inchoata“ (1782, p. 273) (žr. LTSR F III: 392). Manoma, kad pats augalas Lietuvos teritorijoje atsirado maždaug 8000 m. pr. Kr., kai, atsitraukus ledynams ir vėl staiga atšalus klimatui, ėmė nykti pušynai, bet

daugėjo beržų, baltalksnių, juodalksnių, guobų, ąžuolų ir kitų lapuočių. Kartu su jais paplito ir šiems miškams būdingos žolinių augalų rūšys, kurios išliko iki mūsų dienų (Isokas 2001: 219).

ⁱⁱ Medžiagiškas vaizdinis artefaktas semiotiku vadinamas „atvaizdu“, o mentalinis vaizdas – „vaizdiniu“. Štai vienas iš vaizdinio pavzdžių: „Ka reiškia darželyje auganti rožė? Taip neįprasta klausti. Regim augalo koto, lapus ir spvėlius. Žiedlapiu konfiguracija, spalva, užuodžiame kvapą. Šių natūraliojo pasaulio ypatybių derinys kuria vaizdinį, įvardijamą žodžiu „rožė“ (Nastopka 2010: 26).

ⁱⁱⁱ Kolokacijos suprantamos kaip įprastas vieno ar kito žodžio vartojimo kontekstas, tam tikrų leksemų vartojimas drauge, įprastinės žodžių asociacijos kalboje su kitais sakinio žodžiais (plačiau apie kolokacijos sampratą žr. Marcinkevičienė 2010: 70–91).

^{iv} Dabartinės lietuvių kalbos tekстыne (<http://tekstynas.vdu.lt>) taip pat galima rasti grožinės literatūros tekstų; jie sudaro apie 7% visos ten pateikiamos medžiagos (Miliūnaitė 2009: 31), tačiau šiam tyrimui neužtenka tekстыne pateikiamos tik vienos konkordancijos eilutės (300 ženklų); dažnu atveju reikia platesnio konteksto, neišardyto konkrečių tekstų vientisumo, tikslios duomenų metrikos, tad medžiaga rinkta skaitant atskirus kūrinius ir išsirašant iš jų daug platesnes žibuoklės kolokacijas.

^v Pagal vartosenos dažnuma linksniai pasiskirsto taip: daugiskaitos vardininkas (31 kartas), kilmininkas (22), galininkas (5), įnagininkas (3), naudininkas (1); vienskaitos vardininkas (7), kilmininkas (4), šauksmininkas (3), galininkas (3).

^{vi} Daugiausia fiksuota šių linksnių: daugiskaitos vardininkas (19, tarp jų vienas deminutyvo priesagą turintys vedinys žibuoklytė V. Lands. 2010¹: 99), kilmininkas (8), galininkas (4), įnagininkas (7). Po 1 kartą paminėtos vienskaitos vardininko ir galininko formos.

^{vii} R. Šerelytė suaugusiesiems skirtose knygose dažniausiai vartoja kamienų žibut-/žibuč- formas, o vaikams skirtoje literatūroje – tik žibuokl-.

^{viii} Daugiau žibuoklės sinonimų galima rasti „Lietuviškame botanikos žodyne“ (1938), p. 22.

^{ix} Nuo XX a. pradžios šio augalo mokslinis vardas keitėsi kelis kartus: vartoti pavadinimai šunpijolkė, laukinė šunpijolkė, plukė žibuoklė (plačiau apie tai žr. Keinys: 1987: 7). Mokslinis žibuoklės vardas įsitvirtino daugmaž XX a. 7 dešimtmetyje „Lietuvos TSR floros“ trečiajame tome (V., 1961, p. 392–393).

^x Konceptu vadinamas mąstymo vienetas, visa informacija apie kažką, esanti žmonių, kalbančių tam tikra kalba, sąmonėje (plačiau apie koncepto terminą žr. Černeiko, Cho Son Te 2001: 51; Gudavičius 2011: 109–117; Papaurėlytė 2003: 25).

^{xi} Laužtiniuose skliaustuose tikslinama autoriaus mintis, o kampiniai skliaustai su daugtaškiu žymi praleistą nesvarbią cituojamo pavyzdžio dalį.

^{xii} Metus skaičiuoti nuo pavasario įprasta nuo senų senovės. Pavyzdžiui, senovės romėnų kalendoriuje buvo tik 10 mėnesių, kurie apimdavo tik tą laiką, kai javai duodavo derlių; pirmasis metų mėnuo buvo kovas (*Martius*), pavadintas karo dievo Marso vardu. 1957 m. Indijoje atlikta kalendoriaus reforma. Pagal šį kalendorių, metų pradžia laikomas pavasario lygiadienis (kovo 22 d.) (plačiau žr. Eitutis 2010: 32, 42).

^{xiii} L. Marmaitės-Snitkienės knygelėje „Gamtos pasakaitės“ (2007) puslapiu nesužymėti, tad jie nenurodomi ir straipsnyje.

^{xiv} Fantastinėse pasakose žibuoklėmis apauga ir akmenys (žr. M. Luž. 18).

^{xv} Mėlyna spalva krikščionybės simbolikoje laikoma tyrumo, dieviškumo, tiesos, pastovumo spalva. Dėl mėlynų žiedlapių triskiautė žibuoklė viduramžiais krikščionių laikyta Marijos simboliu; dėl triskiausių lapelių ji taip pat simbolizavo Švenčiausiąją Trejybę (Becker 1995: 284).

^{xvi} P. Dundulienė teigia, kad „lietuvių požiūriu, gražiausiomis akimis laikytos mėlynos akys“ (Dundulienė 1992: 5). A. Venskienė, tyrinėjusi moters grožio suvokimą lietuvių liaudies dainose ir apskritai pasaulėjautoje, taip pat teigia, kad mėlyną akių spalva turintis žmogus vertinamas palankiai. Lauko tvrimu duomenimis, mėlyna akių spalva daugumai respondentų (82,3%) yra gražiausia, mėlynakės merginos labiau patinka vaikinams, vyrai jas labiau gerbia. 19,6% respondentų mano, kad mėlyna akių spalva yra lietuviškumo simbolis. Mėlynakių mergelių akių mėlynė liaudies dainose lyginama su „vosilkėlėmis“ ir „žibuoklėlėmis“ (plačiau žr. Venskienė 1999: 118).

^{xvii} Tokių žmogaus ir gamtos sutapatavimo pavyzdžių ypač gausu mūsų liaudies dainose, kuriose jauni žmonės lyginami su gėlių žiedais: mergelė – balta lelijėlė, bernelis – rausvas dobilėlis ir pan. (Usačiovaitė 1999: 101).

^{xviii} Mada puošti moterų plaukus gėlėmis įsitvirtino renesanso laikais, o rokoko stilius gėles dar labiau išpopuliarino. Jo metu paplito augalinių motyvų audinių raštai, gėlių žiedus primenantys papuošalai, gigantiškos moterų šukuosenos su gyvomis gėlėmis. Mada puošti šukuosenas gyvomis ir dirbtinėmis gėlėmis išliko ir XIX a. Tuo metu vainikais, gėlių šakomis ir puokštėmis imta puošti sukneles bei skrybėles. Elegantiškos skrybėlaitės buvo puošiamos gėlių girliandomis pagal metų laikus: pavasarį – žibuoklės, vasarą – gvazdikai, azalijos ar pelargonijos, tad nuo moterų sklisdavo debesys kvapų – „viena kvėpėjo kaip rožė, nuo kitos dvelkė pavasariu ir žibuoklėmis, trečia buvo perdėm išsikvepinusi rezeta“ (Guzevičiūtė 2001: 137–151, 197, 208, 233).

^{xix} P. Dirgėlos romane „Alibi knygos“ (2004) vyresnioji gydytoja Žibutė Goževa kolegų ir aplinkinių dar vadinama *Žibka*, *Žiba*.